

Folkmordet i Rwanda

Lärarhandledning

FOLKMORDET I RWANDA

Om serien

2 x 30 minuter *Folkmordet i Rwanda*. 10 x 7 minuter *Vittnesmål*.

År 1994, medan Sverige vinner brons i fotbolls-VM och Nelson Mandela svärs in som president i Sydafrika, pågår ett brutalt folkmord i Rwanda. I landet finns sedan länge spänningar mellan grupperna hutu och tutsi. Nu inleds ett folkmord på tutsibefolkningen. På bara hundra dagar dödas nästan en miljon människor medan världen passivt ser på. Hur kunde det ske? Och hur kan man som land och människor gå vidare efter ett folkmord?

I programserien *Folkmordet i Rwanda* möter vi människor på plats i Rwanda som var med under folkmordet och som vittnar om sina upplevelser, samt visar unikt arkivmaterial. I seriens två delar följer vi två svenska kvinnor på resa tillbaka till Rwanda. Båda har starka kopplingar till folkmordet och blir huvudpersoner i programmen:

I del 1 *Gunilla von Hall*, journalist, som var en av få journalister på plats under folkmordet.

I del 2 *Tora Holst*, före detta åklagare, som har arbetat med två stora mål om folkmordet i Rwanda i svensk domstol.

Serien behandlar följande ämnen: vad ett folkmord är, bakgrunden till folkmordet i Rwanda och hur landet har försökt gå vidare med rättvisa och försoning för att bygga en varaktig fred.

I programmet visas bilder från ett folkmord. Bilderna är starka och kan i vissa fall verka skrämmande.

Syftet med serien

I berättelsen om hur Rwanda har blivit det land som det är idag finns svar på många högaktuella frågor. Dessa frågor besvaras med hjälp av de som har upplevt folkmordet, de som har fötts efter folkmordet och de svenskar som har varit en del av arbetet med att få landet att läka.

Serien syftar till att elever i årskurs 7–9 och gymnasiet ska få en förståelse för hur mekanismerna bakom ett folkmord ser ut, hur ett land och dess medborgare påverkas och hur en försoningsprocess kan gå till. Den beskriver också hur situationen ser ut i Rwanda idag och vad dess medborgare tror om framtiden. På det sättet kopplas förmågor från syftesbeskrivningarna i historia ihop med de i samhällskunskap, till exempel att *uttrycka och värdera olika ståndpunkter i aktuella samhällsfrågor och argumentera utifrån fakta och olika perspektiv genom att använda en historisk referensram som innefattar olika tolkningar av tidsperioder och händelser*, samt att *kritiskt granska och värdera de källor som ligger till grund för denna historiska kunskap*.

Målgrupp

Serien är tänkt för högstadiet och gymnasiet i ämnet historia.

Så här kan du arbeta med serien

Många bilder och scener i serien är starka och kan upplevas som skrämmande. Vi rekommenderar dig som lärare att titta på programserien/avsnittet innan du visar dem i klassrummet. Du som lärare känner dina elever bäst och vet vilket bagage var och en bär på, och kan därmed bäst avgöra vilka program som fungerar att visa i klassrummet och om det är några delar som eventuellt inte bör visas.

Programseriens del 1 och del 2 har tillhörande arbetsuppgifter under rubrikerna *samtal efter programmet, ta reda på, fördjupning* och *tänk vidare*. Del 3 i programserien, vittnesmålen, har tillhörande diskussionsfrågor.

Arbetsätt och redovisningsformer kan varieras på många olika sätt – muntliga och skriftliga, diskussioner, enskilda, par-/eller grupparbeten, ppt-presentationer, planscher, forumteater och fyrahörns-övningar. Arbetet kan även genomföras som ett ämnesövergripande arbete i historia och samhällskunskap tillsammans med svenskämnet i form av personporträtt, intervjuer, noveller, artiklar osv.

Introduktion

Denna del är en allmän introduktion till vad folkmord är och innehåller uppgifter kring vad som kännetecknar ett folkmord generellt och vilka ett folkmords faser är, samt viktiga ord och begrepp för förståelse av programmen.

- Vilka folkmord känner eleverna till sedan tidigare? Diskutera i klassen.
  - Enligt organisationen Genocide Watch genomförs alltid folkmord i en gradvis process i tio faser. Gå igenom faserna med eleverna så att de senare kan använda de kunskaperna och ge exempel på dessa i folkmordet i Rwanda och för att göra jämförelser med andra folkmord.
1. **Klassificering** En målgrupp väljs ut på grund av sin etnicitet, religion eller annat. En uppdelning görs mellan ”vi” och ”de”.
  2. **Symbolisering** De olika grupperna ges beteckningar eller symboler som är utmärkande för gruppen.
  3. **Diskriminering** Samhällets starkare grupp förnekar den svagare gruppens rättigheter med hjälp av lagar, sedvänjor och politisk makt. Den svagare gruppen kan fråntas sina medborgerliga rättigheter, rösträtt, medborgarskap etc.
  4. **Avhumanisering** En gruppas mänskliga värde förnekas. De fråntas sina ägodelar, mark och tillgångar.
  5. **Organisering** Folkmord sker inte spontant utan är alltid organiserade. Handlingarna är välplanerade och systematiska och äger rum under lång tid. Besluten fattas av högre makthavare och genomförs av dem som är lägre ner i hierarkin.
  6. **Polarisering** Extremister spär på hatet mellan grupperna. De som genomför folkmord är ofta övertygade om att de gör rätt.
  7. **Förberedelse** Dödslistor upprättas. Alla steg i genomförandet är strukturerade och koordinerade. När processen är igång trappas förföljelsen av en grupp snabbt upp.
  8. **Förföljelse** Förföljelsen av gruppen utökas. De kan bli segregerade och placerade i ghetton eller arbetsläger, fråntas resurser som vatten och mat, bli tvångssteriliserade och barn kan tas från sina föräldrar med våld.
  9. **Utrotning** Folkmord är en våldsam förintelse som sker genom deportationer och massmord. Utrotningen utförs ofta av lokala soldater genom terror, tortyr, våldtäkt och mord.
  10. **Förnekelse** De som utför folkmord förnekar alltid det som har hänt och skulden läggs på offren.

- Ordlistan innehåller centrala begrepp och viktiga ord från programmen. De utvalda orden är betydelsebärande. Eleverna behöver förstå dem och veta vad de betyder, för att få god behållning av tittandet.

Förslag på hur du kan arbeta med orden:

- Gå igenom orden före tittandet. Vilka är nya? Vad betyder de? Vad skulle de kunna betyda? Låt gärna eleverna först gissa sig till betydelsen.
- Titta på orden igen, efter tittandet. I vilket sammanhang användes orden?

folkmord, genocide, massmord, krig, massaker, vittnesmål, Interhamwe, hutu, tutsi, sexuella övergrepp, våldtäkt, FN – Förenta Nationerna, milis, klassificering, machete, förövare, angripare, symbolisering, diskriminering, medborgerliga rättigheter, avhumanisering, utrotning, tvångssterilisering, Gacaca-systemet, ICTR (International Criminal Tribunal for Rwanda), revisionism, RPF (Rwandiska patriotiska fronten), segregering, ghetto

DEL 1. FOLKMORDET I RWANDA

Hur kunde det ske?

Gunilla är nybliven journalist när folkmordet bryter ut och hon bestämmer sig för att åka in i landet tillsammans med tutsi-gerillan. Hennes stillbilder från resan är ett unikt material om folkmordet. Gunilla är för första gången på 25 år tillbaka i landet och visar tittarna vad hon upplevde under folkmordet.

I programmet tas bakgrunden till folkmordet i Rwanda upp, exempel på vilka mekanismer som ligger bakom folkmord, samt definitionen av begreppet genocide. Vi möter även vittnen som på olika sätt belyser folkmord. Under folkmord används ibland sexuellt våld som vapen, Jeanne d'Arc blev våldtagen av soldater och fick HIV. Under folkmordet dödas inte bara tutsier utan också tutsivänliga hutuer. Damast drev ett barnhem och med risk för sitt eget liv gömde och räddade han livet på hundratals tutsier.

Samtal efter programmet

1. Vilka tankar och funderingar väckte innehållet i programmet?
2. Var ligger Rwanda?
3. Hur ser Rwandas historiska bakgrund som koloni ut? Vilka är de inblandade kolonialmakterna?
4. Varför införde Belgien id-kort för alla i Rwanda?
5. Beskriv folkgrupperna hutuer och tutsier? Vilka är likheterna? Vad skiljer dem åt?
6. Man beskyllde tutsierna för nerskjutningen av presidentens plan, när det med stor säkerhet egentligen var presidentens "egna män" som gjorde sig av med honom. Vad ville man uppnå med detta?
7. Varför hade inte FN mandat att ingripa på plats när våldsamheterna tog sin början?

Ta reda på

1. Hur kunde patronhysor från svenska Bofors hamna i Rwanda under folkmordet? Vilket ansvar har Bofors i detta? Har de något ansvar?
2. Hur definierar FN begreppet folkmord/genocide? Hur tillkom definitionen av begreppet? Vilken, menar FN, är skillnaden på ett inbördeskrig och ett folkmord?
3. Varför ansåg sig FN inte vara tillåtna att ingripa när folkmordet i Rwanda tog sin början?

Fördjupning

1. Gör en tankekartan över orsaker: vilka aktörerna är, utlösande faktor, förlopp och direkta konsekvenser på kort sikt, för folkmordet i Rwanda.
2. Jämför folkmordet i Rwanda med ett annat folkmord du känner till. Vilka likheter kan du se? Kan du se några skillnader? Gör en sammanfattande jämförelse.

Tänk vidare

1. Hur påverkades Rwanda på individnivå och som samhälle i stort av propagandan? Vad innehöll den och hur gick man till väga? Vad ville man uppnå? Ge några exempel.
2. Damast, som är hutu, gömde med risk för sitt eget liv över 400 tutsier i barnhemmet han arbetade på. Hur förklarar han att han gjorde som han gjorde? Vad tror du det var som gjorde det möjligt för honom att agera?
3. Vad är en hjälte för dig? Nämn någon du tycker är en hjälte och förklara varför. Har mod med saken att göra? Vad innebär det i så fall att vara modig?

DEL 2. FOLKMORDET I RWANDA

Fred och försoning

Tora Holst är åklagare. Under sitt arbete på internationella åklagarkammaren har hon arbetat med två stora utredningar om folkmordet i Rwanda. De har båda lett till två livstidsdomar för de åtalade i Sverige. Hennes första mål utspelar sig kring staden Kibuye. I programmet visar hon platser för massakern kring den katolska kyrkan och Gatwarostadion.

I programmet tas även FN:s roll under folkmordet upp, samt de rättsliga processer som följer: FN-tribunalen mot de ansvariga och gacaca-systemet som införs i Rwanda för att kunna ställa de hundratusentals inblandade inför rätta.

Vi möter också vittnen som berättar om tiden efter folkmordet. Angeliques skolklass utsattes för en attack ett par år efter folkmordet. Eleverna vägrade dela upp sig i grupperna hutu och tutsi utan hävdade att de alla nu var rwandier. Det här ledde till att flera av hennes klasskamrater dödades. Vi får också träffa Claude som har flyttat tillbaka till sitt barndomshem där hans föräldrar mördades av deras grannar. Nu försöker han skapa fred och försoning i området, genom att bland annat starta fotbollslag för alla barn som bor där.

Samtal efter programmet

1. Vilka tankar och funderingar väckte innehållet i filmen?
2. Vad görs i Rwanda för att underlätta för de unga, som antingen är barn till förövare eller till offer, att både minnas, förlåta och gå vidare tillsammans? Ge flera exempel.
3. Efter folkmordet var det fortsatta oroligheter. Beskriv hur och ge exempel.

Ta reda på

1. För första gången prövades folkmord i en svensk domstol, gällande Rwanda. Varför gjordes det? Sök mer information och beskriv uppdraget, arbetet och resultatet.

Fördjupning

1. Fyll på tankekartan du gjorde till första programmet med en rubrik till – konsekvenser på lång sikt – och beskriv dem. Hur tror du att framtiden för Rwanda ser ut? Vad tror du är viktigt att jobba vidare med för Rwanda, utifrån det filmen tar upp?
2. Beskriv FN:s rättsskipning efter folkmordet genom Internationella Rwanda-tribunalen i Tanzania (ICTR). Vilket var uppdraget? Vilka resultat uppnåddes?
3. Hur fungerade rättsskipningen efter folkmordet i Rwanda? Vilka var svårigheterna? Hur löste man dem? Beskriv gacaca-domstolarnas syfte, arbete, brister och resultat.
4. Ingvar Carlsson, före detta svensk statsminister, fick i uppdrag av FN att leda en kommission om folkmordet i Rwanda. Beskriv uppdraget, arbetet och resultatet.

Tänk vidare

1. Tror du, efter det du har lärt dig från programmet, att det är viktigt att alla i Rwanda främst identifierar sig som rwandier? Varför eller varför inte? Vad behöver i sådana fall göras för att alla i Rwanda ska identifiera sig som både rwandier och hutuer eller tutsier, tror du?
2. Precis som efter andra folkmord finns det de som påstår att folkmordet i Rwanda inte har hänt, s k revisionister. Vad behöver exempelvis FN, Sverige, den rwandiska staten, de överlevande och rwandiska historiker göra för att folkmordet inte ska glömmas bort, förnekas eller förringas, samtidigt som försoningsprocessen går vidare?
3. Rwanda arbetar preventivt på ett tydligt sätt så att det inte kan hända igen. Hur tror du att länder som inte har varit med om folkmord arbetar förebyggande? Kan det hända igen någon annanstans, tror du? Var i så fall?

DEL 3. FOLKMORDET I RWANDA

Vittnesmålen

Folkmordet på tutsiminoriteten i Rwanda 1994 är ett av de mest brutala folkmorden i vår tid. På bara tre månader dödas nästan en miljon människor. I den här serien, inspelad både i Rwanda och Sverige, får vi möta tio personer som var där – och överlevde. Det här är deras vittnesmål. *Känsliga tittare varnas.*

Låt eleverna titta på ett eller ett par vittnesmål i grupp eller par och fundera/diskutera. Diskutera avslutningsvis gemensamt i helklass.

1. Vad har personen varit med om? Hur har hen blivit drabbad?
2. Hur gör hen för att leva vidare? Vad gör hen för att försonas? Vad behöver personen för att göra det? Måste hen försonas för att leva vidare?
3. Vad är det starkaste i personens berättelse, tycker ni?

1. Vittnesmål: *Theoneste*

Theo är 16 år gammal när folkmordet bryter ut. Tillsammans med sin familj och tusentals andra söker han skydd på Gatwaro-stadion i Kibuye. Efter några dagar anfaller hutu-milisen, Interahamwe, stadion.

2. Vittnesmål: *Ferdinand*

Ferdinand kommer från Nyarubuye i östra Rwanda. Under folkmordets första dagar lever hutuer och tutsier fortfarande fredligt sida vid sida i Nyarubue. På mindre än en vecka förändras allt och grannar börjar döda grannar och vänner dödar vänner.

3. Vittnesmål: *Josée*

När folkmordet bryter ut tar Josée och hennes familj skydd i en kyrka. Där väntar de och hoppas att FN ska komma och rädda dem. Interahamwe, hutu-milisen, kommer till kyrkan för att döda dem som har sökt skydd där. Josée lyckas fly och försöker ta sig till FN:s läger i Kigali, men på väg dit får hon reda på att lägret är tomt.

4. Vittnesmål: *Jeanne d'Arc*

Våldtäkt är ett vapen som ofta används under folkmord. Jeanne d'Arc är bara 16 år gammal när regeringssoldater tar henne från sin familj och hon utsätts för upprepade sexuella övergrepp. Än idag lever hon med de trauman hon genomlevde under folkmordet.

5. Vittnesmål: *Claude*

Claude är bara tolv år gammal när folkmordet bryter ut och hans grannar kommer för att döda honom och hans familj. Idag, många år senare, bor han kvar i samma hus som under folkmordet och han ser grannarna som dödade hans familj varje dag.

6. Vittnesmål: *Lyse*

Lyse bor i Rwandas huvudstad Kigali. Hon har en son och hon är gravid. När folkmordet bryter ut gömmer de sig hos en väninna eftersom dödspatruller går från hus till hus och letar efter tutsier.

7. Vittnesmål: *Aloys*

Under folkmordet flyr många tutsier till kyrkan i Nyange för att söka skydd. På väg dit blir de överfallna och de som överlever blir instängda i kyrkan. Prästen beordrar då att kyrkan ska rivas över de tusentals människor som är där inne.

8. Vittnesmål: *Kalisa*

Under folkmordet strider rebellarmén, Rwandiska Patriotiska Fronten, mot den rwandiska regimen. Rebellarmén består till stor del av tutsier som har levt i exil. Kalisa är en av dem.

9. Vittnesmål: *Audrey*

Audrey växer upp i Gisenyi i nordvästra Rwanda. Det är först åren innan folkmordet som hon förstår att hon är tutsi och att det anses vara någonting dåligt. När folkmordet bryter ut är hon tolv år gammal.

10. Vittnesmål: *Devote*

Devote bor med sin familj i Gisenyi i nordvästra Rwanda. När folkmordet bryter ut försöker de fly till Kongo, som bara ligger tio minuter bort. Men den resan kommer att ta mycket längre tid än så att genomföra.

Avslutande uppgift

Beskriv alla tio faser i ett folkmord genom att ge exempel från folkmordet i Rwanda. Du kan sedan beskriva ett annat folkmord utifrån samma punkter och jämföra dem. Vilka likheter kan du se? Vilka slutsatser kan du dra av att göra jämförelser och se likheter? Kan du se några skillnader? Vad beror de på, tror du?

1. Klassificering
2. Symbolisering
3. Diskriminering
4. Avhumanisering
5. Organisering
6. Polarisering
7. Förberedelse
8. Förföljelse
9. Utrotning
10. Förnekelse

Kopplingar till kursplanen

Kopplingar till centralt innehåll i historia för årkurs 7–9

- De båda världskrigen, deras orsaker och följder. Förtryck, folkfördrivningar och folkmord. Förintelsen och Gulag.
- Historiska berättelser från skilda delar av världen med skildringar av människors upplevelser av förtryck, till exempel i form av kolonialism, rasism eller totalitär diktatur och motstånd mot detta.
- Aktuella konflikter i världen och historiska perspektiv på dessa.

Kopplingar till centralt innehåll i historia för gymnasiet

- Industrialisering och demokratisering under 1800- och 1900-talen samt viktiga globala förändringsprocesser och händelser, till exempel migration, fredssträvanden, resursfördelning och ökat välbefinnande, teknisk utveckling, internationellt samarbete, mänskliga rättigheter, jämställdhet, kolonialism, diktaturer, folkmord och konflikter.

Tips på andra program hos UR och andra källor

UR Skola:

- *UR Samtiden – Örebro fredskonferens 2014, ”Rwanda: lärdomar av FN:s tillkortakommande”*
- *UR Samtiden – Folkmordet i Rwanda, ”Om offer och förövare i efterförloppet”*

- Genocide Watch
Sökord: Ten stages of genocide

- Forum för levande historia, Fakta & fördjupning
Sökord:
Folkmordet i Rwanda
Kriget i forna Jugoslavien – Hur kan ett folkmord förebyggas?
Folkmordet 1915 – Begreppet folkmord
Mänskliga rättigheter – Folkmordskonventionen